

Терлецька О. А.*

РОЛЬ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА

У статті розглядається взаємозв'язок морально-духовного виховання дошкільників із процесом їх соціалізації. Розкрито особливості формування моральності дитини у ході її соціалізації.

В умовах трансформаційних змін, що зумовлені особливостями розбудови суспільства, відбуваються суттєві перетворення в житті суспільства. Дитина пізнає навколишнє середовище через світ, у якому вона живе, засвоюючи моральні цінності, і, таким чином, реалізуючи власний природний потенціал.

В Україні нині діє чітка нормативно-правова база, що регулює освітню політику і де визначено, що дошкільна освіта є цілісним процесом, спрямованим зокрема на формування в дитини дошкільного віку духовних і моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду [9, с. 5]. Тобто, серед пріоритетних завдань вирізняються моральне виховання і соціальний досвід. Державною цільовою соціальною програмою розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року визначено, що надзвичайно важливим є зокрема «забезпечення особистісного зростання кожної дитини з урахуванням її задатків, здібностей, індивідуальних психічних і фізичних особливостей» [4, с. 2].

Питання духовно-морального виховання підростаючої особистості та пошук оптимальних механізмів входження дитини в соціальне середовище широко обговорюються сучасними психологами та педагогами.

Проблемою виховання і навчання дітей займалися багато зарубіжних учених, зокрема Я. Коменський, І. Песталоцці, Р. Оуен, Ж.-Ж. Руссо, М. Мольєр, Р. Штейнер, Я. Корчак та ін.

Основні погляди на проблему духовно-морального виховання дітей було порушено у працях видатних вітчизняних учених: Г. Сковороди, К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича, В. Ліщука, Н. Лубенець, С. Русової, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець, Г. Леушиної, Т. Садової, А. Усової, Г. Волкова, Г. Виноградова, І. Беха, Н. Химича, О. Кисельової та ін.

На підставі аналізу науково-джерельної бази можна зробити узагальнення, що актуальними для періоду дошкільного віку є морально-духовне виховання та соціалізація. Ці процеси взаємопов'язані і характеризують особистісне зростання дитини дошкільного віку.

Метою статті є розкриття взаємовпливів соціалізації і морально-духовного виховання дошкільника.

Дошкільний вік є сенситивним періодом для здійснення

* © Терлецька О. А.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

виховного впливу на розвиток різних сфер особистості. Розглядаючи виховання як процес, що реалізується при взаємодії вихователів і вихованців, а також самих вихованців, психологія вивчає закономірності саморозвитку особистості за умов спеціально організованої виховної системи, яка забезпечує не пасивне пристосування дитини до наявних форм соціального буття, а цілеспрямований розвиток кожної дитини як неповторної індивідуальності, як творця себе і обставин [8, с. 57].

Проблема духовно-морального виховання особистості сьогодні є дуже актуальною, а в умовах незалежної демократичної України набула особливого значення. Духовно-моральне виховання має бути адаптоване до сучасних вимог, що передбачає розв'язання правових, етичних, культурологічних, психологічних, педагогічних проблем.

Виховання має на меті зокрема і здійснення впливу на моральну сферу особистості, надання знань про норми моральної поведінки, визнані й суспільно значущі в певному соціальному середовищі.

В основі духовно-морального виховання лежить процес передавання людині моральних норм, правил і принципів поведінки в суспільстві з метою перетворення їх на значущі, внутрішньо необхідні регулятори її соціальних проявів [3, с. 233]. Отже, духовно-моральне виховання має тісний взаємозв'язок із накопиченням дитиною соціального досвіду.

Термін «соціалізація» розглядається науковцями як «процес засвоєння індивідом суспільного життя і норм соціальних відносин у результаті спільної діяльності, спілкування з іншими людьми, навчання і виховання. У процесі соціалізації особистість набуває якостей, знань, формує свої переконання, оволодіває загальноприйнятими нормами життя в суспільстві» [3, с. 332-333].

Задля здійснення цілеспрямованої соціалізації дітей, на думку К. Платонова, необхідно орієнтуватися в рівнях моральної вихованості особистості, проявах їхньої поведінки та завданнях впливу:

- «відмінна (внутрішня) вихованість – наявність моральних звичок і моральних почуттів як потреб виконання моральних норм та протидія їх порушенню – закріплення наявних моральних норм;

- добра (зовнішня) вихованість – наявність автоматизованих моральних навичок, застосування добре засвоєних моральних знань, що характеризується мимовільними діями, які відповідають моральним нормам – виховання моральних звичок;

- ситуаційна вихованість – добре знання моральних норм, але дотримання їх лише в ситуаціях, що загрожують неприємностями (довільне виконання дій); можливе порушення виконання моральних норм – вправління моральних навичок;

- погана вихованість – знання моральних норм, але від-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

сутність навичок їх виконання; прояви невихованості та аморальних дій – навчання моральним навичкам;

– невихованість – непевне уявлення про моральні норми й навички; часті прояви невихованості та дій, що суперечать моральним нормам – навчання знанням моральних норм» [4, с.236-237].

На дошкільний вік припадає так звана «первинна соціалізація», коли дитина на основі засвоєння норм, зразків поведінки тощо починає фіксувати особливості об'єктів, що на неї впливають, наслідувати, ідентифікувати себе з іншими, з вимогами, що ставить перед нею суспільне середовище (як правило, у дошкільному навчальному закладі чи в альтернативних формах здобуття дошкільної освіти). Дошкільники також здатні на елементарному рівні оцінювати прояви власного «Я» (рефлексувати), усвідомлювати їх і продукувати назовні через діяльність.

У ранньому віці починає формуватися «базисна довіра до світу» (Е. Еріксон) – уявлення дитини про надійність дорослих, емоційна близькість із ними. За правильного виховання вона переростає у відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей, інтерес до спілкування. У Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні ці якості означені як основа соціальної компетентності дитини, що охоплює:

– уміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі, різної статі, віку, роду занять та ін.);

– здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки;

– уміння поважати інших людей, допомагати, турбуватися про них;

– спроможність обирати відповідні ситуації спілкування і спільної діяльності.

Соціально компетентна дитина здатна відчувати своє місце в системі стосунків людей, адекватно поводити себе.

Серед форм активності, що проявляється в різних видах діяльності дошкільника, виділяється соціально-моральна (за державним стандартом дошкільної освіти – Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні) [2, с. 244]. Вона передбачає опанування дітьми основ суспільних відносин, залучення їх до спільних ігор, занять, трудової, мовленнєвої, художньої та ін. творчості, засвоєння міжособистісних взаємин. В основі соціально-моральної активності лежить формування в дітей моральної поведінки, що базується на дотриманні відповідних норм моралі.

Змістова лінія сфери «Я сам» – «Я-соціальне» охоплює завдання, спрямовані на забезпечення процесу соціалізації, «розвиток у дошкільників умінь, пов'язаних з гармонійним, спокійним входженням у соціум, зокрема таких: пристосування до життя у нових умовах, комунікативні здібності, вміння адекватно поводитися з рідними та незнайомими людьми, налаго-

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

джувати групову взаємодію, визначати свій статус у групі однолітків, орієнтуватися у визначенні авторитетності тієї чи іншої людини, розуміти чужу точку зору, регулювати спільну з іншими діяльність, виробляти певну позицію щодо асоціальних чинників, коректно розв'язувати спірні питання, керуватися совістю як внутрішньою етичною інстанцією» [3, с. 55].

Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку визначені завдання соціально-морального розвитку, представлені в усіх сферах життєдіяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам». Вони різняться за віковими ознаками: для дітей раннього віку, молодшого і старшого дошкільного віку; розкривають специфіку входження дитини в соціум, оволодіння нею соціально-прийнятими і схвалюваними формами поведінки та діяльності, засвоєння моральних норм поведінки.

На основі викладених в узагальненій формі програмових завдань, можна стверджувати, що моральні стандарти діти засвоюють у процесі соціалізації: під час спілкування з дітьми й дорослими дотримуються моральних норм і правил, будують з ними взаємини, ураховуючи суспільні вимоги тощо. У ході педагогічно спланованого виховного впливу на особистість дошкільника в нього формується моральна поведінка, яка своїм підґрунтям має прийняття соціально визнаних еталонів.

Рис. 1. Взаємозв'язок процесів соціалізації

Аналіз рисунку 1 свідчить про взаємозв'язок соціального та морально-духовного розвитку особистості дитини, що підтверджується Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні та чинними програмами [6; 1]. І. Бех зазначає, що «соціальне настановлення за його структурою розглядали як трикомпонентне психологічне утворення: когнітивну, емоційну й поведінкову складові» [7, с. 15]. Таким чином, можна виділити основні компоненти соціалізації і морально-духовного виховання дошкільників: когнітивний (формування моральних уявлень, розвиток здатності сприйняти іншого), мотиваційно-емоційний (стимулювання до виявлення морально-духовних почуттів і ставлень до оточення, формування духовних та моральних якостей), поведінковий (вибір адекватних способів взаємодії, формування моральних звичок та вчинків).

Таким чином, аналіз понять «соціалізація» і «морально-духовне виховання» стосовно дітей дошкільного віку дає підстави стверджувати, що ці процеси є взаємозалежними, оскільки, засвоюючи моральні правила, норми та духовні ідеали, діти опановують загальноприйняті соціальні форми поведінки. Моральність дитини визначається її комфортним перебуванням у соціальному середовищі серед знайомих та однолітків.

Література:

1. Андрущенко И. В. Философский словарь/ И. В. Андрущенко, О. А. Вусатюк и др. – Киев : «А.С.К.», 2006. – 1053 с.
2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / МОН України, Акад. пед. наук України. – К., 2008. – 430 с.
3. Бех І.Д. Виховання особистості: у 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 848 с.
4. Власова О. І. Педагогічна психологія: навч. посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
5. Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р.– №629. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/>
6. Зауш-Гордон Ш. Социальное развитие ребенка / Зауш-Гордон Ш. – СПб. : Питер, 2004. – 123 с.
7. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навч. посіб. Рекомендовано МОН / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К., 2006. – 311 с.
8. Тюріна Т. Духовна педагогіка: витоки, сутність і перспективи розвитку: монографія / Т. Тюріна. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – 276 с.